

فصلنامه مطالعات سیاسی
سال ششم، شماره ۲۳، بهار ۱۳۹۳
صفحات: ۱۵۹-۱۸۶
تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۹/۱۹؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۱۲/۲۰

بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی - اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه پیام نور خرم آباد)

سهراب مظفری نیا* / زهرا طاهری** / مریم قاسمی پور***

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان ارتباط بین عوامل اجتماعی - اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی در پی شناخت این است که آیا عوامل اجتماعی - اقتصادی (جنسیت، سن، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، هویت اجتماعی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی و دینداری) می‌توانند تغییری در میزان آگاهی دانشجویان از حقوق و تکالیف شهروندی ایجاد نمایند؟ در راستای این سوالات به شناسایی حقوق و تکالیف شهروندی و بررسی مبانی نظری تحقیق اقدام گردیده است. شش فرضیه با روش پیمایشی و تکنیک پرسشنامه در نمونه‌ای با تعداد ۳۸۴ نفر از دانشجویان دانشگاه پیام نور خرم‌آباد مطرح شده، روش نمونه‌گیری روش نمونه‌گیری ساده بوده است. در تحلیل آماری از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) و آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، ضریب اتا) استفاده شده است. یافته‌ها حاکی از تأیید پنج فرضیه می‌باشد: بین جنسیت، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، هویت اجتماعی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی و دینداری با آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی رابطه وجود داشته و بین سن با آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی رابطه وجود نداشته است و از طریق رگرسیون چندگانه تأثیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته حقوق و تکالیف شهروندی محاسبه شد که مقدار آن به ترتیب ۰/۴۱ و ۰/۴۰ می‌باشد.

کلید واژه‌ها

شهروندی، شهروند، حقوق، تکالیف، هویت اجتماعی، دینداری.

mozafay1388@yahoo.com
ztaheri2007@gmail.com
ghasemipour212@gmail.com

* مربی گروه حقوق دانشگاه پیام نور، خرم آباد، ایران
** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان، ایران
*** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد، ایران

مقدمه

عضویت افراد در جوامع دموکراتیک مدرن، با موقعیت شهروندی آن‌ها نشان داده می‌شود. افرادی که به یک دولت-ملت خاص تعلق دارند، دارای اسناد و مدارکی هستند که عضویت آن‌ها را در آن دولت-ملت تأیید می‌کند. این موقعیت را قوانین اساسی هر دولتی تعیین می‌کند. از همه مهم‌تر اینکه شهروندان دارای مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی هستند. این موقعیت صرفاً حقوقی نیست که نصیب فرد می‌کند بلکه علاوه بر حقوق دربرگیرنده تکالیفی نیز می‌باشد که شهروندان ملزم به ایفای این تکالیف می‌باشند.

ظهور واژه شهروند را می‌توان مصادف با ظهور دولت ملت‌های مدرن دانست. در هر حکومتی دو گروه وجود دارد که هر کدام دو نقش متمایز را بازی می‌کنند: یک گروه نقش حاکم و گروه دیگر نقش فرمان‌بردار را ایفا می‌کنند. آن هنگام که به گروه حاکمان عنوان دولت داده شود، گروه فرمان‌برداران شهروندانی هستند که حاکمان بارأی آن‌ها بر سرکار می‌آیند و از آن جهت که نماینده مردم هستند پیروی از رأی آن‌ها ضروری هست. در حکومت‌های سنتی حاکمان خودرأی افراد تحت حکومت خود را نمی‌شناختند. اما با شکل‌گیری دولت-ملت‌های جدید بود که اکثریت کسانی که در محدوده مرزهای یک نظام سیاسی زندگی می‌کنند شهروند به حساب می‌آیند و دارای حقوق و تکالیف مشترک بوده و خودشان را جزئی از یک ملیت می‌دانند.

بنابراین با این توصیف آنچه مهم به نظر می‌رسد، وجود آگاهی سیاسی کافی افراد به‌عنوان شهروند هست. مادامی که آگاهی در شهروندان در سطح بالایی نباشد، نمی‌دانند که از چه نوع حقوق و تکالیفی در جامعه و در قبال دیگران دارند. البته این آگاهی به یاری عوامل اجتماعی اقتصادی قابل‌دستیابی هست. لذا این پژوهش به دنبال آن هست که آیا بین عوامل اجتماعی اقتصادی (جنسیت، سن، پایگاه اجتماعی اقتصادی، وسایل ارتباط‌جمعی و دینداری) با میزان آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد؟

گفتار اول: کلیات تحقیق

۱- تبیین مسأله پژوهش

مسأله شهروندی و آگاهی از آن در چند دهه اخیر به یکی از پیچیده‌ترین مسائل سیاسی و اجتماعی کشور تبدیل شده است. توسعه، فرایندی چند بعدی است که دارای ابعاد گوناگونی

می‌باشد و هدف از توسعه رسیدن به وضعیتی است که در آن ضمن افزایش منابع ارزشمند جامعه، دسترسی اکثریت اعضای جامعه به آن منابع هم افزایش پیدا می‌کند. اعضای جامعه هم هدف و هم ابزار توسعه می‌باشند، یعنی اینکه توسعه باید توسط اعضای جامعه انجام بگیرد. اما این احتمال هست که این دو هدف با هم محقق نشوند. یعنی منابع افزایش پیدا کند اما تحت تسلط بخش کوچکی از جامعه باشد. این امر موجب شکاف عظیم اقتصادی و اجتماعی می‌گردد. برای اینکه فرایند توسعه بطور همزمان در دو بعد پیش برود لازم است که اعضای جامعه بطور فعال در آن مشارکت داشته باشند. برای برانگیختن اعضای جامعه به مشارکت فعال، اعضای جامعه به عنوان شهروند مورد خطاب واقع می‌شوند. چرا که شهروندی آنان را از یک سری حقوق تحت عنوان حقوق شهروندی برخوردار می‌گرداند. برطبق مدل کلاسیک مارشال این حقوق عبارتند از: مدنی، سیاسی و اجتماعی. حقوق مدنی عبارتست از حق انتخاب آزادانه عقیده، مذهب، شغل، محل زندگی، دوست و نظایر آن که تحقق آن‌ها مستلزم این است که این انتخاب از سوی افراد جامعه مورد احترام و حمایت قرار گیرد. در واقع هدف از این حقوق ضمانت از آزادی‌های اساسی فرد در برابر دولت می‌باشد. حقوق سیاسی ناظر به رابطه فرد با دولت می‌باشد که شامل حق رأی، حق مبارزه برای به دست گرفتن مناصب و مشاغل دولتی، حق تشکیل حزب، حق دسترسی به اطلاعات در مورد عملکرد دولت و در نهایت حق اعتراض می‌باشد. سرانجام حقوق اجتماعی ناظر بر حقوقی است که به موجب آن‌ها شرایطی فراهم می‌گردد که جامعه به عنوان یک کل قادر به ادامه بقا خود باشد، این حقوق عبارتند از حق بهداشت، حق آموزش، مستمری سالمندان و حقوق جبرانی مثل بیمه بیکاری. هزینه اجرای این حقوق از محل مالیات‌ها تامین می‌گردد. این حقوق، تکالیفی را بر عهده شهروندان می‌گذارد که بر طبق مدل جانسون می‌توان گفت این تکالیف عبارتند از: تکالیف حمایتی، مراقبتی، خدماتی و محافظتی. تکالیف حمایتی شامل پرداخت مالیات‌ها، مشارکت در امر سرمایه‌گذاری‌ها مبتنی بر بیمه و کار با راندمان بالا می‌باشد، تکالیف مراقبتی مشتمل بر احترام به حقوق دیگران، کودکان و تشکیل یک خانواده صمیمی، آموزش شغل و مراقبت پزشکی کافی است. تکالیف خدماتی مشتمل بر کاندیدا شدن، مراقبت بهداشتی از سالمندان، مشارکت داوطلبانه در جنگ و امثالهم است و در نهایت تکالیف محافظتی در بر گیرنده خدمات نظامی، خدمت سربازی و نظایر این‌ها می‌باشد.

سوالی که در اینجا قابل طرح می‌باشد اینست که چرا آگاهی از این حقوق و تکالیف حائز اهمیت می‌باشد؟ از آنجا که پیچیدگی شکل جوامع، افراد را با نقش‌ها و پایگاه‌های مختلفی روبرو کرده و به آنان نقش‌های گوناگون واگذار نموده است، به همین سبب این نقش‌ها آفریننده تکالیفی خواهند بود که شهروندان ملزم به ایفای این تکالیف خواهند بود. در این میان عدم آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی مخدوش کننده پایگاه و نقش‌ها خواهد بود. همچنین از آنجایی که انسان در اجتماع زندگی می‌کند باید تابع قواعد و مقرراتی باشد که برای نظام اجتماعی وضع شده و گرنه افرادی که نسبت به حقوق و تکالیف خود و دیگران آگاهی ندارند پیوسته در اضطرار خاطر خواهند بود. می‌توان گفت که این عدم آگاهی شهروندان معلول عوامل و شرایطی مثل افزایش جمعیت، تبلیغات رسانه‌ای اندک و ناقص، نبود یا کمی مطبوعات آزاد، نهادهای غیرحکومتی‌ها^۱ و نظایر آن می‌باشد. به هر حال پژوهش حاضر در پی عوامل اجتماعی-اقتصادی موثر بر آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی می‌باشد، یعنی در صدد این هستیم که ببینیم آیا این عوامل می‌توانند منجر به افزایش یا کاهش آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی گردند؟

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

جامعه مدنی به عنوان یکی از مولفه‌های کلیدی دموکراسی، می‌باشد. این مفهوم بعد از فروپاشی کمونیسم و اضمحلال دیکتاتورهای فاشیستی در مرکز توجه متفکران سیاسی و اجتماعی قرار گرفت، زیرا این ایدئولوژی‌ها خواستار آن بودند که بایستی تمام امور جامعه از شخصی تا عمومی تحت تسلط دولت باشد. اما جامعه مدنی به عنوان حوزه‌ای حائل بین خانواده و دولت در صدد محدود ساختن دخالت‌های دولتی است، زیرا در این حوزه قانون است که حاکمیت مطلق دارد و از یکه‌تازی و توتالیتاریسم خبری نیست. جنبش‌های اجتماعی گوناگون می‌توانند در این حوزه به فعالیت‌های همگانی اشتغال داشته باشند، این حوزه را می‌توان بعد پویایی از شهروندی دانست که در آن شهروندان قادر به دستیابی به حقوق شهروندی و اعمال تکالیف ملازم با آن می‌باشند. جامعه مدنی بدون در نظر گرفتن این مقوله مفهوم چندانی نخواهد داشت زیرا توسعه پایدار که از اهداف جامعه مدنی است جزء در سایه توجه به

1- NGO

شهروندی میسر نخواهد شد، با شناخت به حقوق و تکالیف شهروندی راه مشارکت ملی در جامعه شهروند مدار هموار می‌گردد. عوامل اجتماعی-اقتصادی در راه این شناخت نقش بسزایی ایفا می‌کند، زیرا با شناخت این عوامل می‌توان آگاهی شهروندان را از این مقولات افزایش داد. شناخت موانع رشد توسعه مدنی جز با شناخت شهروندان جامعه از حقوق و تکالیف شهروندی خود امکان پذیر نیست. در جامعه ایران که بیش از چند دهه از عمر دموکراسی، جامعه مدنی و مردم سالاری نمی‌گذرد، توجه به این پدیده نوظهور بیشتر احساس می‌گردد. برای پیشرفت همه جانبه یک جامعه، قشر تحصیلکرده و نخبه جامعه که بیشتر شامل دانشجویان آن جامعه می‌باشد بایستی قبل از هر چیز با مفاهیم حقوق شهروندی آشنا بوده و همواره به دنبال تحقق آن باشند. زیرا این گروه عظیم هستند که بعد از ورود به جامعه زمام امور را به دست خواهند گرفت و برای انجام این خطیر ضروری است که این گروه با این مقولات آشنایی کافی داشته باشند. به همین دلیل لازم است که این پژوهش در بین دانشجویان انجام گیرد و نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند مورد استفاده نهادها و سازمان‌های جامعه قرار گیرد.

۳- چارچوب نظری پژوهش

۳-۱- رابرت داوس و جان هاگز

از جمله کسانی که بر نقش جنس در میزان آگاهی سیاسی و اجتماعی تأکید کرده اند می‌توان رابرت داوس و جان هاگز را نام برد. از نظر آن‌ها دختران در آمریکا در مقایسه با پسران نسبت به سیاست کم علاقه تر و بی تفاوت تر هستند. غالب تحقیقات نیز نشان می‌دهند که مردان آگاهی بیشتری نسبت به زنان دارند، همچنین زنان و مردان در داشتن حس اعتماد نسبت به رهبران و مؤسسات دولتی متفاوتند. این نتیجه بیانگر آن است که دختران و پسران در ابتدا در توجه به حوزه فعالیت اجتماعی به میزان زیاد و به عنوان جامعه پذیری مورد انتظار با هم تفاوت دارند، یعنی انتظار دارند همانطور که مردان به دنیای کار وارد می‌شوند، پسران علاقه بیشتری به امور عمومی به طور کلی دارند و یکی از مظاهر این علاقه، سیاست است. بر عکس دختران انتظار دارند که زندگیشان بیشتر در خانه و اجتماع محلی محدود شود، بنابراین وقت کمتری صرف دنیای امور عمومی می‌نمایند و باعث اطلاع کمتر آنان در مورد مسایل سیاسی و اجتماعی است.

بر اساس بسیاری از پژوهش‌ها، مشارکت زنان در زندگی سیاسی، مشارکتی مستقل نیست بلکه تابع علایق مردانه‌ای است که همه‌جا در زندگی سیاسی حاکم است. به نظر برخی از صاحب‌نظران زنان بر اساس خواست شوهرانشان نسبت به مسایل سیاسی و اجتماعی اقدام می‌کنند. روی هم رفته زن‌ها نسبت با مردان تا حدودی راست‌گراتر هستند، همچنین رابطه میان تعلقات مذهبی، محافظه‌کاری و زن بودن در پژوهش‌های مختلف مورد تأکید قرار گرفته است (رحمتی، ۱۳۸۴: ۲۱۶-۲۱۵).

۲-۳- سیمور مارتین لیپست

مارتین لیپست یکی از صاحب‌نظران مکتب نوسازی است که بخش زیادی از عمر علمی خویش را صرف بررسی رابطه میان سرمایه‌داری و دموکراسی کرد. در تمام آثار وی از جمله «سوسیالیسم ارضی»، «دموکراسی یگانه‌ساز» و «انسان سیاسی» درصدد یافتن پاسخی برای چنین رابطه‌ای بود. تلاش او همچنین معطوف به این مساله بود که آیا احتمال بروز نیروهای دموکراتیک در بلوک شرق و همچنین کشورهای تازه آزاد شده مستعمرات پیشین ممکن هست یا نه. او در کتاب «انسان سیاسی» می‌نویسد که در یک جامعه پیچیده، دموکراسی را می‌توان به مثابه نظام سیاسی تعریف کرد که فرصت‌های قانونی منظمی برای تغییر دادن حکومتگران فراهم می‌آورد و سازگاری اجتماعی که به گسترده‌ترین بخش‌های ممکن جمعیت اجازه می‌دهد تا با انتخاب مدعیان عرصه سیاست بر تصمیم‌گیری‌های عمده تاثیر بگذارند. با این نگرش لیپست بر این نکته تاکید می‌کند که با ثبات‌ترین شکل دموکراسی تنها هنگامی به‌دست می‌آید که طبقه متوسط آن قدر بزرگ باشد که نخبگان ثروتمند در بالا و نه تهیدستان در پایین بتوانند بر زندگی سیاسی مسلط شوند. به نظر وی خطرهایی که دموکراسی را تهدید می‌کنند از حاشیه‌ها، از جانب چپ‌ها و راست‌های افراطی است. ساختار طبقاتی دموکراتیک از نظر او اهمیت ویژه‌ای در گسترش دموکراسی (انصاری، ۱۳۸۴: ۴۳-۴۲). بدین ترتیب می‌توان گفت لیپست به رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی با شهروندی نظر دارد، هر چند مستقیماً به این مفهوم اشاره‌ای نکرده است. در واقع شهروندی زیر مجموعه دموکراسی به حساب می‌آید، زیرا شهروندی هنگامی مجال بروز پیدا می‌کند که بستر دموکراسی مهیا باشد.

۳-۳- یورگن هابرماس

مفهوم حوزه عمومی هابرماس، را چنین توصیف می‌کنند: حوزه عمومی فضایی است که در آن شهروندان درباره امور مشترک شان گفتگو می‌کنند. در واقع، برای رسیدن به وفاق اجتماعی به حوزه عمومی نیاز داریم، حوزه ای که در آن انسان‌ها بتوانند آزادانه، خردمندانه و دور از هر نوع سلطه (زر، زور، تزویر) به گفتگو بپردازند و در روابط خود تصمیم‌گیری کنند، حوزه عمومی در شرایط آرمانی، قلمرویی از حیات اجتماعی است که تبادل اطلاعات و عقاید درباره مسائل مورد توجه و حساس عمومی و در نتیجه شکل‌گیری افکار عمومی در زمینه‌های مختلف در آن حوزه انجام می‌پذیرد. وقتی شهروندان حق گرد هم آیی و اجتماع با یکدیگر را داشته باشند و در موضوعات روز و مسائل سیاسی به گفتگو بپردازند، حوزه عمومی شکل می‌گیرد (نظام بهرامی، ۱۳۸۱:۹۲). این حوزه را باید میدانی مستقل از دولت بدانیم و دسترسی به آن آسان و برای پژوهش و کنکاش شهروندان آزاد است (وبستر، ۱۳۸۰:۲۰۱۳). به همین دلیل مهمترین نقش در حوزه عمومی، متعلق به روزنامه و نشریات است. جدا از نشریه‌ها، کتابخانه‌ها، باشگاه‌های صنفی، باشگاه‌های تفریحی، قهوه‌خانه‌ها و انجمن‌های فرهنگی و نظایر این‌ها همه در حوزه عمومی وجود دارند.

۳-۴- دورکیم

دورکیم در مورد تاثیر دینداری بر انسجام و همبستگی معتقد است که آنچه خودخواهی افراطی را مهار می‌کند ویژگی اجتماع یا جامعه بودن دین است. نکته مهم در صورت ابتدایی حیات دینی نظریه مناسک دورکیم است. اجرای مناسک راهی است که می‌توان از طریق آن فرد را در گروها ادغام و همبستگی اجتماعی را تضمین کرد بنابراین، مناسک دینی، به ویژه از طریق کارکرد انضباطی و انسجامی، مانع رشد خودخواهی و آنومی در جوامع می‌شود چرا که از سویی افراد را به گروهای اجتماعی پیوند می‌دهد و از سویی دیگر با انتقال قواعد اخلاقی و درونی کردن آن در افراد به قاعده مندسازی اجتماعی کمک می‌کند (رجب‌زاده دیگران، ۱۳۸۲:۳۲۷). بدین ترتیب می‌توان گفت که دورکیم به صورت غیرمستقیم به رابطه دینداری و شهروندی اشاره داشته است، زیرا همان طور که در بالا آمد یکی از کارکردهای دین انسجام، همبستگی و عام‌گرایی است و می‌توان گفت که این کارکردها معقولات و زیر مجموعه‌ای از شهروندی می‌باشند.

۴- فرضیات تحقیق

۴-۱- فرضیه اصلی

- بین عوامل اجتماعی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی دانشجویان رابطه وجود دارد.

۴-۲- فرضیات فرعی:

- بین جنسیت و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی دانشجویان رابطه وجود دارد.

- بین سن و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی دانشجویان رابطه وجود دارد.

- بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی در دانشجویان رابطه وجود دارد.

- بین هویت اجتماعی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی دانشجویان رابطه وجود دارد.

- بین استفاده از وسایل ارتباط جمعی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی دانشجویان رابطه وجود دارد.

- بین دینداری و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی دانشجویان رابطه وجود دارد.

۵- تعریف نظری و عملی متغیرها

۵-۱- متغیرهای مستقل

۵-۱-۱- جنسیت: جنسیت، به تفاوت‌های روانشناختی و فرهنگی بین زنان و مردان مربوط می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۶: ۱۷۵). جنسیت پاسخگویان در قالب یک سؤال بسته پرسیده می‌شود.

۵-۱-۲- سن: سن پاسخگویان در این پژوهش از آن نظر اهمیت دارد که افراد به میزانی که از عمرشان می‌گذرد بر تجارب و آگاهیهای آنها افزوده می‌شود بنابراین افرادی که دارای سنین مختلف می‌باشند دارای آگاهیهای متفاوتی از حقوق و تکالیف شهروندی می‌باشند. سن در این تحقیق به عنوان یک متغیر کمی در ارتباط با متغیر وابسته مورد سنجش قرار می‌گیرد.

۵-۱-۳- پایگاه اجتماعی- اقتصادی: پایگاه اجتماعی- اقتصادی از مهمترین متغیرها در تحقیقات اجتماعی می‌باشد، چرا که این متغیر بر فرصت‌های تحصیل، درآمد، شغل، ازدواج، سلامتی و حتی انتظارات زندگی تأثیر دارد. در این تحقیق پایگاه اجتماعی- اقتصادی پاسخگویان به کمک شاخص‌هایی مانند منزلت شغلی و تحصیلات پدر و مادر، درآمد خانواده،

_____ بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

مخارج خانواده و همچنین تعداد افرادی که با آن درآمد خانواده زندگی می‌کنند، سنجیده شده است.

۴-۱-۵- **هویت اجتماعی:** هویت اجتماعی، احساس تعلق و همبستگی به یک جامعه است به گونه‌ای که عضو یک جامعه از سایر جوامع متمایز باشد و فرد در مقابل معیارها و ارزشهای جامعه خود احساس تعهد و تکلیف کند و در امور مختلف آن مشارکت جوید، انتظارات جامعه را از خود پاسخ دهد و در مواقع بحرانی، سرنوشت جامعه و غلبه بر بحران برای او مهم باشد (ایمان و دیگران، ۱۳۸۱: ۸۰-۱).

در این تحقیق هویت اجتماعی به ابعاد خانوادگی، گروهی و ملی تقسیم شده است. برای سنجش هویت خانوادگی از شاخص‌های میزان و درجه احساس تعلق و علاقه به اعضای خانواده و اقوام و خویشاوندان، برای سنجش هویت گروهی از شاخص‌های میزان و درجه احساس تعلق به دوستان، اهالی محله و همسایگان و تشکل‌های سیاسی استفاده شده است. از شاخص‌های میزان و درجه احساس تعلق به نظام سیاسی کشور، احزاب و گروه‌های سیاسی کشور، خاک و سرزمین ایران، فرهنگ و آداب و رسوم کشور برای سنجش هویت ملی سود برده است.

۵-۱-۵- **وسایل ارتباط جمعی:** وسایل ارتباط جمعی یکی از سرچشمه‌های تعیین هنجارهای اجتماعی برای افراد جامعه به شمار می‌آید. در این تحقیق وسایل ارتباط جمعی شامل رادیو، تلویزیون، مطبوعات، رادیوهای خارجی، ماهواره‌های خارجی و اینترنت می‌باشد، و مراد ما در این تحقیق میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی می‌باشد.

۶-۱-۵- **دینداری:** به نظر رونالد، دین متضمن اعتقادات جهت‌گیری و اعمالی است که بشر را به عوامل مافوق طبیعی با حقایق مقدس و متعالی مربوط می‌سازد (رونالد، ۱۳۷۴: ۵).

این متغیر مستقل متشکل از چهار بعد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی می‌باشد. برای سنجش بعد اعتقادی از شاخص‌های لزوم استمرار امر به معروف و نهی از منکر، اعتقاد به فرشتگان و اطمینان از وجود خدا، برای سنجش بعد عاطفی از شاخص‌های عدم ترس از مرگ در صورت ایمان به خدا، داشتن زندگی پوچ و بی هدف در صورت نداشتن اعتقادات دینی و احساس معنویت عمیق در صورت رفتن به حرم ائمه استفاده شده است. از شاخص‌های عدم سخت‌گیری زیاد در مورد خرید و فروش مشروبات الکلی، غیر قابل اجرا بودن بسیاری از قوانین اسلام در جامعه امروزی و برخورد قاطع با پدیده بدحجابی برای سنجش بعد پیامدی و از

شاخص‌های نماز خواندن، شرکت در نماز جماعت، روزه گرفتن و قرآن خواندن برای سنجش بعد مناسکی دینداری استفاده شده است.

۶- متغیرهای وابسته

۶-۱- **حقوق شهروندی:** به نظر مارشال، شهروندی در نظام‌های دموکراتیک با گذشت زمان رشد می‌یابد، چنانکه سرانجام سه بعد مشخص پیدا می‌کند که او آن‌ها را بعد مدنی، بعد سیاسی و بعد اجتماعی می‌نامد. به گفته مارشال حقوق مدنی شامل آزادی بیان و مذهب، حق مالکیت و حق دادرسی یکسان در برابر قانون و آزادی فرد برای زندگی در هر جایی که انتخاب می‌کند، می‌باشد. حقوق سیاسی شامل حق رأی، حق انتخاب شدن به مقامات انتخابی، حق شرکت در احزاب سیاسی و مشارکت سیاسی است. سرانجام حقوق اجتماعی شامل حق طبیعی هر فرد برای بهره‌مند شدن از یک حداقل استاندارد رفاه اقتصادی و امنیت اجتماعی مانند تأمین اجتماعی در صورت بیکاری، مزایای بهداشتی و درمانی و مزایای آموزشی است (صبوری، ۱۳۸۱: ۴۱).

برای طراحی حقوق شهروندی از مدل مارشال بهره گرفته شده است. برای سنجش حقوق مدنی، شاخص‌های برابری یکسان در برابر قانون، عدم ترس و نگرانی از انتقاد کردن از حکومت، وجود آزادی عقیده و بیان برای همه شهروندان، آزادی همه شهروندان در عقاید مذهبی و برگزاری مراسم دینی طراحی شده است.

شاخص‌های حق رأی برای همه شهروندان بالای هیجده سال، حق تشکیل اجتماعات و انجمن‌ها، آزادی گردهمایی و راهپیمایی، آزادی انتشار نشریات مختلف، اصلاح جامعه با اتکا بر نظرات همه شهروندان برای سنجش حقوق سیاسی و در نهایت برای سنجش حقوق اجتماعی شاخص‌های برخورداری همه شهروندان از امکانات جامعه و داشتن حداقل زندگی مناسب و امکان دسترسی همه امکانات جامعه طراحی شده‌اند.

۶-۲- تکالیف شهروندی

در این تحقیق متغیر وابسته تکالیف شهروندی بر اساس مدل جانوسکی طراحی شده است. برای سنجش تکالیف قانونی از شاخص‌های اطاعت از قوانین، انتقاد کردن از عملکرد دولت استفاده شده است. همچنین از شاخص‌های دفاع از کشور در برابر تهدیدات خارجی، کسب آگاهی از مسائل عمومی جامعه، شرکت در انتخابات برای سنجش تکالیف سیاسی و از شاخص-

_____ بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

های شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه، تلاش برای باسواد شدن، گزارش کردن تمام درآمد جهت پرداخت مالیات، تلاش برای حل مشکلات دیگران برای سنجش حقوق اجتماعی استفاده شده است.

۷- روش تحقیق

روش اصلی این تحقیق، پیمایشی و کتابخانه‌ای (اسنادی) است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور خرم‌آباد که در سال ۱۳۹۲ مشغول به تحصیل هستند، تشکیل داده است که بر اساس اعلام حوزه معاونت آموزشی، تعداد این دانشجویان حدود ۹۰۰۰ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر انتخاب شد. دانشجویان به طور تصادفی ساده انتخاب شدند و به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند. در انتخاب دانشجویان، از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده می‌شود.

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه می‌باشد که پس از تعیین شاخص‌های لازم برای متغیرهای پژوهش گویه‌هایی طراحی و در قالب پرسشنامه‌ای که اعتبار^۱ صوری، پایایی^۲ آن تأیید شد، در اختیار پاسخگویان قرار گرفت.

برای بررسی پایایی متغیرها، از ضرایب آلفای کرونباخ استفاده شده است که پایایی در زمینه سؤالات مربوط به هر قسمت بدین صورت بدست آمد: هویت اجتماعی (۰/۷۶)، دینداری (۰/۷۶)، حقوق شهروندی (۰/۷۵)، تکالیف شهروندی (۰/۷۸).

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS^{۱۶} انجام خواهد شد، در سطح آمار توصیفی از جداول یک بعدی، فراوانی، درصد، میانگین استفاده می‌شود. با توجه به اینکه قسمت اعظم پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت طراحی شده است، لذا بیشتر متغیرها در سطح فاصله‌ای مورد سنجش قرار می‌گیرند. بدین ترتیب، در آمار استنباطی برای سنجش این متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. همچنین از آزمون تحلیل واریانس، ضریب تعیین و رگرسیون بهره گرفته می‌شود.

1- Validity
2- Reliability

گفتار دوم: یافته‌های تحقیق

۱- یافته‌های توصیفی

۱-۱- فراوانی و درصد متغیرهای جنسیت و سن

در این قسمت نحوه توزیع پاسخگویان برحسب متغیرهای مختلف می‌آید: همانگونه که یافته‌ها نشان داد ۱۱۵ نفر یا ۲۹/۸ درصد پاسخگویان را مردان و در عین حال زنان نیز ۲۶۹ نفر یا ۷۰/۲ درصد پاسخگویان را تشکیل می‌دهند. همچنین، بیشترین فراوانی پاسخگویان مربوط به گروه سنی ۲۵-۲۲ سال می‌باشد، به طوری که ۴۸/۲ درصد از پاسخگویان را جوانان تشکیل می‌دهند. بعد از آن گروه سنی ۲۱-۱۸ سال می‌باشد که معادل ۴۴/۳ درصد می‌باشد و از این تعداد ۶/۷ درصد مربوط به گروه سنی ۲۹-۲۶ سال می‌باشد. در نهایت کمترین درصد، گروه سنی ۳۳-۳۰ سال را تشکیل می‌دهند.

۱-۲- میانگین آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

جدول (۱): میانگین نمرات پاسخگویان در مورد آگاهی از حقوق شهروندی

عامل	میانگین نمره از ۵	میانگین نمره از ۱۰۰
حقوق مدنی	۲/۶۴	۵۲/۸
حقوق سیاسی	۲/۶۳	۵۲/۶
حقوق اجتماعی	۲/۶۲	۵۲/۴
حقوق شهروندی	۲/۶۳	۵۲/۶

با توجه به جدول فوق، می‌توان گفت که آگاهی از حقوق شهروندی در وضعیت نسبتاً خوبی قرار دارد. از بین شاخص‌های سه گانه، بیشترین میانگین با ۵۲/۸ درصد مربوط به حقوق مدنی می‌باشد. پس از آن حقوق سیاسی با ۵۲/۶ درصد و حقوق اجتماعی با ۵۲/۴ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

جدول (۲): توزیع میانگین نمرات مربوط به آگاهی از حقوق شهروندی

میانگین از ۱۰۰	میانگین از ۵	کاملاً مخالف		مخالف		بی نظر		موافق		کاملاً موافق		
۵۲	۲/۶	۳۷/۸	۱۴۵	۳۸/۳	۱۴۷	۱۳/۵	۵۲	۵/۶	۲۰	۴/۵	۱۹	حق رأی
۵۲	۲/۶	۳/۳	۱۴	۲/۳	۹	۳/۶	۱۷	۲۱/۵	۷۹	۶۹/۴	۲۶۴	آزادی گردهمایی
۵۰	۲/۵	۴/۹	۱۹	۳/۱	۱۲	۶/۰	۲۳	۲۶/۰	۱۰۰	۵۹/۹	۳۳۰	آزادی انتشار نشریات
۵۰	۲/۵	۰/۳	۱	۱/۶	۶	۸/۳	۳۲	۳۵/۴	۱۳۶	۵۴/۴	۲۰۹	اصلاح جامعه
۴۸	۲/۴	۲/۶	۱۰	۲/۹	۱۱	۱۳/۰	۵۰	۳۰/۲	۱۱۶	۵۰/۸	۱۹۵	حق تشکیل اجتماعات و انجمن‌ها
۴۸	۲/۴	۰/۳	۱	۰/۸	۳	۸/۱	۳۱	۳۲/۸	۱۷۶	۵۸/۱	۲۲۳	برابری یکسان در برابر قانون
۴۶	۲/۳	۰/۶	۳	۲/۳	۸	۶/۳	۲۴	۳۲/۸	۱۲۶	۵۸/۱	۲۲۳	وجود آزادی عقیده و بیان
۴۶	۲/۳	۰/۳	۱	۰/۸	۳	۷/۰	۲۷	۳۳/۶	۱۲۹	۵۸/۳	۲۲۴	عدم ترس و نگرانی از انتقاد کردن از حکومت
۴۴	۲/۲	۰/۵	۲	۱/۰	۴	۱/۳	۵	۱۴/۶	۵۶	۸۲/۶	۳۱۷	آزادی شهروندان در عقاید مذهبی
۴۲	۲/۱	۰/۵	۲	۰/۳	۱	۴/۹	۱۹	۲۸/۶	۱۱۰	۶۵/۶	۲۵۲	برخورداری شهروندان از امکانات جامعه
۴۰	۲/۰	۰/۵	۲	۰/۵	۲	۴/۷	۱۸	۲۷/۶	۱۰۶	۶۶/۷	۲۵۶	امکان دسترسی همه به امکانات جامعه

نتایج جدول فوق میانگین نمرات پاسخگویان را بر اساس آگاهی از شاخص‌های حقوق شهروندی نشان می‌دهد. همان طور که ملاحظه می‌گردد شاخص‌های حق رأی برای همه

شهروندان بالای هیجده سال، آزادی گردهمایی و راهپیمایی، آزادی انتشار نشریات مختلف، اصلاح جامعه با اتکا بر نظرات همه شهروندان و حق تشکیل اجتماعات و انجمن‌ها به ترتیب با میانگین‌های ۵۲، ۵۲، ۵۰، ۵۰ و ۴۸ درصد از شدت بیشتری برخوردارند. پس از آن شاخص‌های برابری یکسان در برابر قانون، وجود آزادی عقیده و بیان برای همه شهروندان، عدم ترس و نگرانی از انتقاد کردن از حکومت و آزادی همه شهروندان در عقاید مذهبی و برگزاری مراسم دینی به ترتیب با میانگین‌های ۴۸، ۴۶، ۴۶ و ۴۴ درصد قرار دارند. همچنین میانگین شاخص‌های برخورداری همه شهروندان از امکانات جامعه و داشتن حداقل زندگی مناسب، امکان دسترسی همه به امکانات جامعه ۴۲ و ۴۰ درصد می‌باشد.

جدول (۳): میانگین نمرات پاسخگویان در مورد آگاهی از تکالیف شهروندی

عامل	میانگین نمره از ۵	میانگین نمره از ۱۰۰
تکالیف قانونی	۱/۷۳	۳۴/۶
تکالیف سیاسی	۱/۴۲	۲۸/۴
تکالیف اجتماعی	۱/۳۸	۲۷/۶
تکالیف شهروندی	۱/۵۱	۳۰/۲

با توجه به جدول، آگاهی از تکالیف شهروندی در وضعیت نسبتاً خوبی هست. از بین شاخص‌های سه گانه، بیشترین میانگین با ۳۴/۶ درصد مربوط به تکالیف قانونی می‌باشد. تکالیف سیاسی با ۲۸/۴ و تکالیف اجتماعی با ۲۷/۶ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول (۴): توزیع میانگین نمرات مربوط به آگاهی از تکالیف شهروندی

از ۱۰۰ میانگین	از ۵ میانگین	کاملاً مخالف		مخالف		بی نظر		موافق		کاملاً موافق		
		۷	۱۸	۱۸	۴۷	۲۴	۶۳	۲۹/۹	۱۱۵	۵۷/۳	۲۰	
۵۰	۲/۵	۱/۸	۷	۴/۷	۱۸	۶/۳	۲۴	۲۹/۹	۱۱۵	۵۷/۳	۲۰	شرکت در انتخابات
۳۴	۱/۷	۰/۵	۲	۰/۸	۶	۵/۷	۲۲	۲۶/۲	۱۰۱	۶۶/۷	۲۵۶	دفاع از کشور در برابر تهدیدات خارجی
۳۲	۱/۶	۰/۵	۲	۰/۵	۲	۴/۴	۱۷	۲۷/۹	۱۰۷	۶۶/۷	۲۵۶	انتقاد کردن از عملکرد دولت
۳۰	۱/۵	۰/۵	۲	۰/۵	۲	۵/۰	۱۹	۲۸/۶	۱۱۰	۶۵/۴	۲۵۱	اطاعت از قوانین
۳۰	۱/۵	۰/۸	۳	۰/۸	۳	۷/۳	۲۸	۳۲/۰	۱۲۲	۵۸/۹	۲۲۶	تلاش برای حل مشکلات دیگران
۲۸	۱/۴	۰/۵	۲	۳/۹	۱۵	۷/۶	۲۹	۳۱/۰	۱۱۹	۵۷/۰	۲۱۹	کسب آگاهی از مسایل عمومی جامعه
۲۸	۱/۴	۰/۳	۱	۰/۳	۱	۴/۷	۱۸	۲۷/۳	۱۰۵	۶۷/۴	۲۵۹	شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه
۲۶	۱/۳	۰/۵	۲	۱/۰	۴	۸/۱	۳۱	۳۲/۶	۱۲۵	۵۷/۸	۲۲۲	تلاش برای باسواد شدن
۲۴	۱/۳	۱/۱	۵	۰/۸	۲	۵/۵	۲۱	۳۷/۵	۱۰۵	۶۵/۱	۲۵۰	گزارش کردن تمام درآمد جهت پرداخت مالیات

با توجه به نتایج، شرکت در انتخابات، دفاع از کشور در برابر تهدیدات خارجی و انتقاد کردن از عملکرد دولت به ترتیب با میانگین‌های ۵۰، ۳۴ و ۳۲ درصد قرار دارند. پس از آن آگاهی از شاخص‌های اطاعت از قوانین و تلاش برای حل مشکلات دیگران قرار دارند که میانگین آن‌ها به ترتیب ۳۰ و ۳۰ درصد می‌باشد. در نهایت میانگین شاخص‌های کسب آگاهی از مسایل عمومی جامعه، شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه، تلاش برای باسواد شدن و گزارش کردن تمام درآمد جهت پرداخت مالیات ۲۸، ۲۸، ۲۸ و ۲۶ درصد می‌باشد.

۲- آمار استنباطی

۱-۲- رابطه بین جنسیت و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی
فرضیه اول: بین جنسیت و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۵): آزمون ضریب همبستگی اتا بررسی رابطه جنسیت و آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	حقوق شهروندی
جنسیت	ضریب همبستگی اتا	۰/۱۵
	ضریب تعیین	۰/۰۲
	سطح معناداری	۰/۰۳

ضریب اتا که نشان دهنده رابطه بین متغیر مستقل و وابسته می باشد ۰/۱۵ به دست آمده که نشان دهنده وجود رابطه ای با شدت ضعیف می باشد. از آنجایی که سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می باشد، لذا می توان گفت که این رابطه معنادار می باشد. بدین معنا که فرضیه مورد نظر به تأیید می رسد. همچنین ضریب تعیین محاسبه شده نشان می دهد که ۰/۰۲ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر جنسیت تبیین می شود. علاوه بر این با استفاده از نمرات میانگین دو گروه زن و مرد که در جدول ذیل آمده است می توان گفت که مردها نسبت به زن ها در مورد حقوق شهروندی از میزان آگاهی بیشتری برخوردارند. زن ها دارای میانگین نمره پایینی (۰/۴۳-) می باشند در حالی که مردها از میانگین بیشتری برخوردارند و این اختلاف میانگین با توجه به سطح اطمینان ۰/۰۵ معنادار می باشد.

جدول (۶): میانگین نمرات مردها و زن ها در آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر	میانگین نمرات
جنسیت	حقوق شهروندی
مرد	۰/۱۲
زن	-۰/۴۳

فرضیه دوم: بین جنسیت و آگاهی از تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد.

_____ بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

جنسیت یک متغیر دو شقی است، لذا از ضریب اتا برای تأیید یا رد فرضیه مورد نظر استفاده می‌گردد.

جدول (۷): آزمون ضریب همبستگی اتا برای رابطه جنسیت و آگاهی از تکالیف شهروندی

تکالیف شهروندی	متغیر وابسته	متغیر مستقل
۰/۲۰	ضریب همبستگی اتا	جنسیت
۰/۰۴	ضریب تعیین	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	

همان‌طور که مشاهده می‌گردد ضریب اتا ۰/۲۰ به دست آمده که نشان دهنده وجود رابطه با شدت ضعیف می‌باشد. از آنجایی که سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، می‌توان گفت که این رابطه معنادار می‌باشد. همچنین ضریب تعیین نشان می‌دهد که ۰/۰۴ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر جنسیت تبیین می‌شود. علاوه بر این با استفاده از جدول ذیل می‌توان گفت که مردها نسبت به زن‌ها در مورد تکالیف شهروندی از میزان آگاهی بیشتری برخوردارند. زن‌ها دارای میانگین نمره پایینی (۰/۵۲-) می‌باشند در حالی که مردها از میانگین بیشتری برخوردارند و این اختلاف میانگین با توجه به سطح اطمینان ۰/۰۵ معنادار می‌باشد.

جدول (۸): میانگین نمرات مردها و زن‌ها در آگاهی از تکالیف شهروندی

میانگین نمرات	
تکالیف شهروندی	جنسیت
۰/۱۱	مرد
-۰/۵۲	زن

۲-۲- رابطه بین سن و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

فرضیه اول: بین سن و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۹): آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه سن با آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	
سن	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۰۳
	ضریب تعیین	۰/۰۰۱
	سطح معناداری	۰/۷۱۴

با توجه به نتایج جدول، سطح معناداری بالاتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین فرضیه تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین دو متغیر رد می شود.
فرضیه دوم: بین سن و آگاهی از تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۰): آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی سن با آگاهی از تکالیف شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	
سن	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۰۴
	ضریب تعیین	۰/۰۰۲
	سطح معناداری	۰/۸۱۳

با توجه به نتایج جدول، سطح معناداری بالاتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین فرضیه تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین دو متغیر رد می شود.

۳-۲- رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

فرضیه اول: بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۱): آزمون ضریب همبستگی پیرسون بررسی رابطه پایگاه اجتماعی - اقتصادی با آگاهی از حقوق

شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۱
	ضریب تعیین	۰/۲۶
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

_____ بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

با توجه به نتایج جدول، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می شود. بدین معنا که هرچه پایگاه اجتماعی- اقتصادی افراد بالاتر باشد، میزان آگاهی نیز بیشتر می شود. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می توان گفت که ۲۶ درصد از واریانس متغیر وابسته حقوق شهروندی ناشی از پایگاه اجتماعی- اقتصادی افراد می باشد. فرضیه دوم: بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی و آگاهی از تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۲): آزمون ضریب همبستگی پیرسون بررسی رابطه پایگاه اجتماعی- اقتصادی با آگاهی از تکالیف شهروندی

تکالیف شهروندی	متغیر وابسته	
۰/۵۰	ضریب همبستگی پیرسون	پایگاه اجتماعی- اقتصادی
۰/۲۵	ضریب تعیین	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	

با توجه به نتایج، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می شود. بدین معنا که هرچه پایگاه اجتماعی- اقتصادی افراد بالاتر باشد، میزان آگاهی از تکالیف شهروندی نیز بیشتر می شود. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می توان گفت که ۲۵ درصد از واریانس متغیر وابسته تکالیف شهروندی ناشی از پایگاه اجتماعی- اقتصادی افراد می باشد.

۴-۲- رابطه بین هویت اجتماعی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

فرضیه اول: بین هویت اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۳): آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه هویت اجتماعی با آگاهی از حقوق شهروندی

حقوق شهروندی	متغیر وابسته	
۰/۵۳	ضریب همبستگی پیرسون	هویت اجتماعی
۰/۲۸	ضریب تعیین	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	

با توجه به نتایج، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود یعنی هرچه احساس هویت اجتماعی افزایش یابد، بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزوده می‌گردد. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می‌توان گفت که ۲۸ درصد از واریانس متغیر آگاهی از حقوق شهروندی توسط هویت اجتماعی تبیین می‌گردد. فرضیه دوم: بین هویت اجتماعی و آگاهی از تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۴): آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه هویت اجتماعی با آگاهی از تکالیف شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	تکالیف شهروندی
هویت اجتماعی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۲
	ضریب تعیین	۰/۲۷
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. بدین معنا که هرچه احساس هویت اجتماعی بیشتر باشد، بر میزان آگاهی از تکالیف شهروندی نیز افزوده می‌گردد. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می‌توان گفت که ۲۷ درصد از واریانس متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی توسط هویت اجتماعی تبیین می‌گردد.

۵-۲- رابطه بین میزان استفاده از وسایل ارتباط اجتماعی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

فرضیه اول: بین میزان استفاده از وسایل ارتباط اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۵): آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه وسایل ارتباط اجتماعی با آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	حقوق شهروندی
وسایل ارتباط جمعی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۴
	ضریب تعیین	۰/۲۹
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

_____ بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

با توجه به نتایج، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین تحقیق تأیید می‌شود. بدین معنا که هرچه میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی افزایش یابد، بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزوده می‌گردد. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می‌توان گفت که ۲۹ درصد از واریانس متغیر آگاهی از حقوق شهروندی توسط وسایل ارتباط جمعی تبیین می‌گردد.

فرضیه دوم: بین میزان استفاده از وسایل ارتباط اجتماعی و آگاهی از تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۶): آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه وسایل ارتباط اجتماعی با آگاهی از تکالیف شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	تکالیف شهروندی
وسایل ارتباط جمعی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۲
	ضریب تعیین	۰/۲۷
	سطح معناداری	۰/۰۰۱

با توجه به نتایج، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. بدین معنا که هرچه میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی بیشتر باشد، بر میزان آگاهی از تکالیف شهروندی نیز افزوده می‌گردد. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می‌توان گفت که ۲۷ درصد از واریانس متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی توسط وسایل ارتباط جمعی تبیین می‌گردد.

۲-۶- رابطه بین دینداری و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

فرضیه اول: بین دینداری و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۷): آزمون ضریب همبستگی پیرسون بررسی رابطه دینداری با آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	حقوق شهروندی
دینداری	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۴۸
	ضریب تعیین	۰/۲۳
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

همان طور که ملاحظه می‌گردد، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود یعنی با افزایش دینداری بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزوده می‌گردد. همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسبه شده می‌توان گفت که ۲۳ درصد از واریانس متغیر آگاهی از حقوق شهروندی توسط دینداری تبیین می‌گردد.

فرضیه دوم: بین دینداری و آگاهی از تکالیف شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول (۱۸): آزمون ضریب همبستگی پیرسون بررسی رابطه دینداری با آگاهی از تکالیف شهروندی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	تکالیف شهروندی
دینداری	ضریب همبستگی پیرسون ضریب تعیین	۰/۴۶
	سطح معناداری	۰/۲۱
		۰/۰۰۰

همان طور که ملاحظه می‌گردد، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. بدین معنا که با افزایش دینداری بر میزان آگاهی از تکالیف شهروندی نیز افزوده می‌گردد. همچنین بر مبنای ضریب تعیین می‌توان گفت که ۲۱ درصد از واریانس متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی توسط دینداری تبیین می‌گردد.

۳- تحلیل رگرسیون چندگانه

به منظور روابط چند متغیری چندگانه و بخش اثرات جمعی و همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، تعیین همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته و نیز بیان توان تبیین مدل‌های تحقیق از تکنیک تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده، با توجه به تعداد متغیرهای مستقل، از روش گام به گام، استفاده شده است.

بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

جدول (۱۹): ضریب رگرسیون چندگانه متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	ضریب تعیین	سطح معناداری
وسایل ارتباط جمعی	۰/۴۰	۰/۰۰۰
هویت اجتماعی	۰/۳۴	۰/۰۰۰
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۰/۳۱	۰/۰۰۰
دینداری	۰/۲۶	۰/۰۰۲
جنسیت	۰/۰۹	۰/۰۰۱

نتایج جدول (۱۹) با توجه به مقدار سنجه F و معناداری آن در سطح ۹۵ درصد نشان می‌دهد که معادله رگرسیون معتبر می‌باشد. ضریب همبستگی چندگانه پنج متغیر باقیمانده در تحلیل رگرسیون با متغیر وابسته حقوق شهروندی ۰/۴۳۵ درصد می‌باشد و ضریب تعیین خالص ۰/۴۲۳ درصد می‌باشد که به معنای تبیین ۰/۴۲ درصد واریانس متغیر وابسته از طریق این پنج متغیر می‌باشد و درصد باقیمانده به وسیله متغیرهای دیگر تبیین می‌گردد. با توجه به ضرایب رگرسیون هر یک از متغیرهای معادله رگرسیون که از ضرایب بتا بوده به ترتیب متغیرهای وسایل ارتباط جمعی، هویت اجتماعی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، دینداری و جنسیت بیشترین تأثیر را در تبیین واریانس متغیر وابسته دارند.

جدول (۲۰): تحلیل واریانس برای آزمون معناداری شکل رگرسیونی

شکل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	Sig
رگرسیون	۱۱۵/۸۵۱	۵	۱۵/۶۶۳	۲۷/۶۴۳	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۴۲/۰۳۸	۲۵۲	۰/۵۷۲		
کل	۲۵۷/۸۸۹	۲۵۷			

جدول (۲۱): ضریب رگرسیون چندگانه متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	ضریب تعیین	سطح معناداری
وسایل ارتباط جمعی	۰/۴۱	۰/۰۰۰
هویت اجتماعی	۰/۳۳	۰/۰۰۰
دینداری	۰/۲۵	۰/۰۰۰
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۰/۱۵	۰/۰۰۰
جنسیت	۰/۰۸	۰/۰۰۰

نتایج جدول (۲۱) با توجه به مقدار سنجه F و معناداری آن در سطح ۹۵ درصد نشان می‌دهد که معادله رگرسیون معتبر می‌باشد. ضریب همبستگی چندگانه پنج متغیر باقیمانده در تحلیل رگرسیون با متغیر وابسته ۰/۴۲۳ درصد می‌باشد و ضریب تعیین خالص ۰/۴۱۳ درصد می‌باشد که به معنای تبیین ۰/۴۱ درصد واریانس متغیر وابسته تکالیف شهروندی از طریق این پنج متغیر می‌باشد و درصد باقیمانده به وسیله متغیرهای دیگر تبیین می‌گردد. با توجه به ضرایب رگرسیون هر یک از متغیرهای معادله رگرسیون که از ضرایب بتا بود به ترتیب متغیرهای وسایل ارتباط جمعی، هویت اجتماعی، دینداری، پایگاه اجتماعی اقتصادی و جنسیت بیشترین تأثیر را در تبیین واریانس متغیر تکالیف شهروندی دارند.

جدول (۲۲): تحلیل واریانس برای آزمون معناداری شکل رگرسیونی

شکل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	Sig
رگرسیون	۱۱۳/۸۵۲	۵	۱۵/۵۶۴	۲۶/۵۶۴	۰/۰۰۰
باقیمانده	۲۵۴/۰۲۳	۲۵۱	۰/۵۷۱		
کل		۲۵۶			

نتیجه‌گیری

با استفاده از رگرسیون مشخص شد که ۰/۴۲ درصد واریانس متغیر حقوق شهروندی را متغیرهای مستقل تبیین کرده‌اند و درصد باقیمانده را متغیرهای دیگری تبیین می‌کنند که در تحقیق حاضر مورد بررسی قرار نگرفته‌اند. با ملاحظه ضرایب بتا معلوم شد که به ترتیب متغیرهای وسایل ارتباط جمعی، هویت اجتماعی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، دینداری و جنسیت بیشترین تأثیرگذاری را در تبیین واریانس متغیر حقوق شهروندی دارند.

همچنین با استفاده از رگرسیون نیز مشخص گردید که ۰/۴۱ درصد واریانس متغیر تکالیف شهروندی را متغیرهای مستقل تبیین کرده‌اند و درصد باقیمانده را متغیرهای دیگری تبیین می‌کنند که در تحقیق حاضر مورد سنجش قرار نگرفته‌اند. با ملاحظه ضرایب بتا معلوم شد که متغیرهای وسایل ارتباط جمعی، هویت اجتماعی، دینداری، پایگاه اجتماعی اقتصادی و جنسیت بیشترین تأثیرگذاری را در تبیین واریانس تکالیف شهروندی دارند.

شیانی در تحقیقی با عنوان وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران به این نتیجه رسیده است که متغیرهای نظام شخصیت افراد در جامعه، فرصت‌های اجتماعی افراد در جامعه، منابع و امکان دسترسی افراد به آن منابع، فرصت‌های اجتماعی مشارکت در جامعه، بر تحقق شهروندی تأثیر دارند. کیانپور در تحقیقی با عنوان بررسی رابطه بین عوامل اجتماعی فرهنگی با میزان آگاهی معلمان از حقوق شهروندی به نتایج ذیل دست یافته: متغیرهای استفاده از وسایل ارتباط جمعی، مشارکت در عرصه‌های عمومی، طبقه اقتصادی-اجتماعی، تحصیلات و آموزش‌های اجتماعی از عوامل مؤثر بر آگاهی از حقوق شهروندی می‌باشند. ذکائی در تحقیقی تحت عنوان جوانان، شهروندی و ادغام اجتماعی به این نتیجه رسیده است که فردی شدن، استقلال طلبی، خرد خرد شدن هویت، غیر خطی شدن مسیر گذار و تغییر اولویت و اهمیت مؤلفه‌های آن، کیفیت و میزان سرمایه اجتماعی که جوانان به عنوان یک گروه اجتماعی از آن برخوردارند، نقش مهمی در مرزبندی‌های آن‌ها از عرصه خصوصی و عمومی و به دنبال آن، رفتار شهروندی آنان دارد. در نهایت عاملی نیز در تحقیقی تحت عنوان تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین به این نتیجه رسیده است که مسلمانان مهاجر به بریتانیا به دلیل تأثیرپذیری از فرهنگ و آداب و رسوم والدین خود احساس عدم تعلق اجتماعی و شهروندی ملی می‌کنند. همچنین طبق اظهارات پاسخگویان، دین اسلام یکی از عواملی است که باعث می‌گردد تا آن‌ها از بریتانیا در جنگ علیه کشورهای دیگر حمایت نکنند زیرا برای آن‌ها دین اسلام مهم تر از ملیت می‌باشد.

با توجه به تحقیقات ملاحظه می‌گردد که برخی از این تحقیقات فقط به مسأله آگاهی از حقوق شهروندی پرداخته‌اند و برخی دیگر نیز به عوامل مؤثر بر تحقق شهروندی نظر داشته‌اند. اما در تحقیق حاضر در عین پرداختن به مسأله آگاهی از حقوق شهروندی به عوامل مؤثر بر آگاهی از تکالیف شهروندی نیز توجه شده است. همچنین برخی از متغیرهای تحقیق حاضر و تحقیقات فوق مشترک می‌باشد اما در همان حال برخی از متغیرها نیز مختص تحقیق حاضر می‌باشند. نتایجی که از تحقیق حاضر به دست آمده بدین صورت می‌باشد که جنسیت، پایگاه اجتماعی اقتصادی، هویت اجتماعی، میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و دینداری از عواملی هستند که بر آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی تأثیر می‌گذارند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- احمدلو، حبیب و افروغ، عماد (۱۳۸۱). «رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز»، فصلنامه مطالعات ملی، سال چهارم، شماره، ۱۳.
- احمدی، فخری سادات (۱۳۸۳). «شهروندی و مشارکت مدنی: بررسی تأثیر آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی در شهر بر فرایند تحقق حقوق شهروندی (مورد کلان شهر تهران)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهرا.
- اسماعیلی، محمد (۱۳۸۳). «بررسی رابطه بین عوامل اجتماعی فرهنگی با میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی در اصفهان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد دهقان.
- انصاری، منصور (۱۳۷۹). «شهروندی چند فرهنگی؛ ن ظریه لیبرالی حقوق اقلیت‌ها»، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، شماره ۶.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۸۱). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان (مطالعه موردی زنان شهر شیراز)»، فصلنامه مطالعات علمی - پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا، سال دوازدهم و سیزدهم، شماره ۴۴ و ۴۵.
- بهرامی، کمیل (۱۳۸۱). «گفت و گو در اندیشه یورگن هابرماس»، فصلنامه مطالعات ملی، سال ترنر، برایان اس (۱۳۸۴). «زوال شهروندی»، ترجمه بابک حقیقی‌راد، فصلنامه اقتصاد سیاسی، شماره ۹.
- توسلی، غلامعباس و نجاتی حسینی، محمود (۱۳۸۳). «واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران»، مجله جامعه‌شناس ایران، دوره پنجم، شماره ۲. چهارم، شماره ۱۳.
- ذاکری نصر آبادی (۱۳۸۴). «بررسی و شناخت تأثیر طبقه اجتماعی بر نگرش افراد نسبت به جریان نوگرایی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
- ذکائی، محمدسعید (۱۳۸۱). «جوانان، شهروندی و ادغام اجتماعی»، مطالعات جوانان، سال اول، شماره ۳-۴.
- رجب زاده، احمد و کوثری، مسعود (۱۳۸۱). «آنومی سیاسی در دورکیم»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره نوزدهم، شماره اول.
- رحمتی، مجید (۱۳۸۴). «بررسی میزان آگاهی مردم شهر رضا از حقوق سیاسی و اجتماعی خود و عوامل مؤثر بر آن»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد دهقان.
- شیانی، ملیحه (۱۳۸۱). «وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران»، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.

_____ بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی-اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی

شیانی، ملیحه (۱۳۸۱). «تحلیلی جامعه‌شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان»، *مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران*، دوره چهارم شماره ۳.

شیانی، ملیحه (۱۳۸۱). «شهروندی و رفاه اجتماعی»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال اول، شماره ۴، تابستان.

صرافی، مظفر و اسماعیل‌زاده، حسن (۱۳۸۴). «راهکارهایی برای حل مسائل شهری در ایران»، *نشریه اطلاعات سیاسی اقتصادی*، شماره ۲۱۸.

عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۰). «تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین»، *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۸. علمدار میبدی، علیرضا (۱۳۸۱). «فلسفه سیاسی کانت»، *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد فلسفه*، دانشگاه اصفهان.

قاسمی، وحید (۱۳۸۰). «گونه‌شناسی و تبیین فرهنگ سیاسی دانشجویان شاغل به تحصیل در ایران سال ۸۰-۱۳۷۹»، *پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی*، دانشگاه اصفهان.

قاسمی، وحید (۱۳۸۴). «ضریب آلفای کرانباخ و ویژگی‌های آن با تأکید بر کاربردهای آن در پژوهش‌های اجتماعی»، *مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان: علوم انسانی (ویژه‌نامه علوم اجتماعی)*، جلد نوزدهم، شماره ۲.

قاسمی، وحید و ژیان‌پور، مهدی (۱۳۸۶). «مشارکت در امور شهری به مثابه حق و وظیفه شهروندی»، *مقالات برگزیده همایش حقوق شهروندی*. تهران: کمیته علمی و انتشارات ستاد بزرگداشت هفته قوه قضائیه.

کیانپور، کرمعلی (۱۳۸۵). «بررسی رابطه بین عوامل اجتماعی فرهنگی با میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی (مطالعه موردی معلمان شهر بروجن)»، *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی*، دانشگاه اصفهان.

نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۱). «نظریه شهروندی در فرهنگ و تمدن ایران»، *نشریه اطلاعات سیاسی اقتصادی*، شماره ۱۸۴.

(ب) منابع انگلیسی

Marshall, T.H. (2000). "Citizenship and Social Class", In Turner, B.S and P.Hamilton(ed), **Citizenship: Critical Concept**, New York: Routledge.

Turner, B.S. (2003). **Contemporary Problems in the Theory of Citizenship**, London, Sage, pp1-19.

Janoski, T. (1998). **Citizenship and Civil Society**, Cambridge University press.

Smith, R.M. (2002). Modern Citizenship, In E.F, Isin B.S, Turner (ed), **Handbook of Citizenship Studies**, London: Sage, pp 105-117.

Kymlicka, W. (2007). **Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights**, Clarendon Press.